

HUSNIXATGA O`RGATISH TAMOYILLARI

Usmonova Odinaxon Sobirovna

Fargʻona davlat universiteti oʻqituvchisi

Alimjanova Matlyuba Yunusovna

Fargʻona davlat universiteti katta oʻqituvchisi

Husnixatga oʻrgatish tamoyillari quyidagilardir:

1. Onglilik tamoyili.
2. Genetik tamoyil.
3. Takrorlash tamoyili.
4. Koʻrgazmalilik tamoyili.
5. Bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish tamoyili.
6. Yozuvga oʻrgatishning oʻqishga oʻrgatish bilan bir paytda amalga oshirish tamoyili.
7. Chiroyli yozuvning imlo bilan bogʻliqligi tamoyili.
8. Savodli yozuvning grafik bilimlar bilan bogʻliqlik tamoyili.

1. Onglilik tamoyili. Chiroyli yozuvga oʻrgatishda, oʻquvchilarning husnixat malakalarini takomillashtirib borishda bu tamoyilga qatʻiy rioya qilish muhimdir. Bu tamoyilga koʻra oʻquvchi harf shaklini qanday va qay tartibda yozishni bilishi, harfning qiyaligi, boʻyi va enini toʻgʻri moʻljallay olish lozim. harflarni harflarga ulashda qoʻl uzmaslikka erishish nazarda tutiladi. Ruchka ushlashda ruchka uchi bilan barmoq oraligʻidagi masofa 1,5-2 sm boʻlishi eʼtiborda tutiladi. Shuningdek, partada oʻtirish qoidalariga (koʻz va daftar oraligʻining 30 sm, daftarning parta ustida maʼlum qiyalikda boʻlishiga, partada engashmasdan, boshni toʻgʻri tutib, tirsaklarni partaga engil qoʻyish, oyoqlarni parta ostiga toʻgʻri qoʻyish, koʻkrak bilan parta oraligʻi masofasining bir kaft sigʻadigan masofada boʻlishi) amal qilishga ongli ravishda erishiladi.

2. Genetik tamoyil. Chiroyli yozuv malakalarining shakllanishida genetik tamoyil katta oʻrin tutadi. Oʻquvchi bu tamoyilga asosan avval shakli osn, sodda harflarni yozdirishga oʻrgatiladi. Maʼlumki, baʼzi bir harflar sodda koʻrinishga ega boʻlib, ularni yozishda qiyinchilik tugʻilmaydi. Shuning uchun chiroyli yozuvga oʻrgatishda, dastavval bosh va kichik harflar guruhlab olinadi, hamda shu guruhlash asosida shakli oson harflardan asta-sekin shakli murakkab, yozish birmuncha murakkabroq harflarga oʻtiladi. Masalan, kichik harflarning 1-guruhiga i, n, m, r kabilar kiradi. Bu harflar ilmoq shakllaridan iborat boʻlganligi sababli yozishda qiyinchilik boʻlmaydi. Shuningdek, genetik tamoyil asosida harf, boʻgʻin, soʻz, gap, matn tartibida osondan murakkabga qarab yozuv mashqlari oʻtkaziladi.

3. Takrorlash tamoyili. Chiroyli yozuv mashqlarini esdan chiqmaslik uchun sistemali ravishda takrorlash juda muhimdir. Takrorlash tamoyili yozish jarayonini avtomatlashtirish asosidir. Chiroyli yozuvda gigienik qoidalarga amal qilish eslatib turilishi yaxshi natija

beradi. Yozuv qiyaligiga amal qilish, harflarni qo`l uzmay yozish, harflar, so`zlar orasidagi masofani to`g`ri chamalash va yozishga oid qoidalarga amal qilishni takrorlash, yozuvni tahlil qilish, ularni taqqoslash kabi ishlar takrorlash tamoyili asosida olib boriladi.

Xatolarni tuzatish tarzida olib borilishi, uning samarasiz mashqqa aylanib qolmasligiga amal qilinadi.

4. Ko`rgazmalilik tamoyili. Chiroyli yozuvga o`rgatishda ko`rgazmali vositalar ham katta ahamiyat kasb etadi. Ko`rgazmali vositalarga «To`g`ri o`tir!» plakati, bosma harf shakllari ifodalangan kartonlar, xattaxta, o`quvchilar qo`lidan ushlab yozdirish kabilar kiradi. Harfning yozma shaklini hosil qilishga o`rgatishda uning bosma shakli ko`rsatilib farqli jihatlarini izohlanadi.

Yaxshi tanlangan va mohirlik bilan foydalanilgan ko`rgazmali qurollar dars sifati va samaradorligini oshiradi.

5. Bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish tamoyili. O`quvchining individual xususiyatlarini hisobga olish uning bo`yini hisobga olgan holda oldingi partalarga o`tkazishdan boshlanadi. Parta o`quvchiga mos bo`lsa, u yozishda qiynalmaydi, tez charchab qolmaydi, chiroyli yozadi.

O`quvchining individual xususiyatini hisobga olganda. Ko`rish qobiliyati yaxshi bo`lmagan o`quvchilarni yorug` tushadigan deraza tmonga, eshitish a`zolarida nuqsonlar bo`lgan bolani esa oldingi partalarga o`tkazish ham nazarda tutiladi.

Ma`lumki, ruchkani barmoqlar orasida noto`g`ri ushlaydigan o`quvchilar ham uchraydi, shu sababli bolaning ruchka ushlashiga ham alohida e`tibor qaratiladi.

Daftarga harflarni 65° gradus qiyalikda yozish asosiy rol o`ynaydi. Buning uchun daftar – parta ustida to`g`ri turishi lozim. shuning uchun o`qituvchi har bir o`quvchining daftarlarini kuzatib borishi darkor. Bu qoidaga amal qilish ham yozuv sifatini oshiradi.

O`quvchilarning yozuv tezliklarini kuzatish, kamchiliklarini hisobga olish, yutuqlarini ko`pchilikka namuna qilib ko`rsatish ham bu tamoyilning asosiy shartlaridan sanaladi.

6. Yozuvga o`rgatishning o`qishga o`rgatish bilan bir paytda amalga oshirish tamoyili. Dastur talablari yozuvga o`rgatishni o`qishga o`rgatish bilan bir paytda amalga oshirishni nazarda tutadi. Savod o`rgatishning dastlabki bosqichida o`qish va yozuv bog`lab olib boriladi. Bu usul K.D.Ushinskiy tomondan qo`llangan bo`lib, hozirga davr foydalanib kelinmoqda. O`quvchi yaxshi o`qish sifatlari (to`g`ri, ongli, tez va ifodali o`qish)ni egallash bilan bir paytda yozuvga ham o`rgatilib boriladi. Negaki yozish va o`qish bolaning nutqiy rivojlanishi (lug`at boyligi, gap tuzish ko`nikmasi, nutqning mantiqiy bog`lanishi)ni ta`minlaydi. Yomon o`qigan bola yozuvni egallashi qiyin bo`ladi, chunki bo`g`inlab o`qish malakasidan so`ng, bo`g`inlab yozish malakasi shakllanadi.

7. Savodli yozuvning grafik bilimlar bilan bog`liqligi tamoyili. Chiroyli yozuv imlo bilan chambarchas bog`liq. O`quvchining imloviy savodxonligi haqida g`amxo`rlik qilish tilning aniqligi, fikrni to`g`ri ifodalash, kishilar bilan o`zaro xatosiz muomala uchun g`amxo`rlik demakdir. Shu sababli ham savod o`rgatish davrida bolalarda grafik malakalarni shakllantirish bilan birga imloga oid malakalarning shakllanishiga zamin yaratiladi.

Ma'lumki, savod o'rgatish davrida o'quvchi gapni bosh harf bilan yozish, so'zning satrga sig'may qolgan qismini keyingi qatorga ko'chirish, kishilar ismi, sharifi, hayvonlarga qo'yilgan nomlarda bosh harf ishlatilishini amaliy tarzda o'rganadi.

Chiroyli yozuv darslarida so'zlar, gaplar, matnlar yozish, ularning imlosini tekshirishi orfografik ziyraklikni asta-sekin shakllantira boradi, imlo qoidalarini puxta egallashlariga zamin yaratadi.

Insonning yozma nutqi harflar orqali shakllanadi. Husnixat darslarida savodli yozuv grafik malakalar bilan shakllantirilishi asosiy vazifa hisoblanadi. Har bir harfning aniq yozilishi yozuvning aniq va ravon bo'lishini ta'minlaydi. Buning uchun harflarning shaklini to'g'ri yozish, ularni to'g'ri ulashning ahamiyati kattadir. Harflarni bosmasdan bir tekisda yozish, elementlarni ajratmasdan bog'lash, so'zlarni qatorda to'g'ri joylashtirish, yozuv vaqtining belgilab olinishi, tahlil ishlarining (bo'g'in-tovush, tovush-harf, imloviy tahlil), ya'ni fonetik-grafik tahlilning amalga oshirilishi muhim sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ta'lim taraqqiyoti. Boshlang'ich ta'lim. T., «Sharq», 1999, 7-maxsus son.
2. Abdullaev Y. Hamrohim (yangi alifbo va imlodan qo'llanma). T., «O'qituvchi», 1996.
3. Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. T., «O'qituvchi», 1985.
4. Ashrapova T. va b. Ona tili metodikasi. Toshkent, «O'qituvchi», 1984.